

Het Oldambt

. Degenen onder de lezers van dit blad, voor wie het woord Oldambt niet geheel een lege klank is, zullen bij het horen hiervan vermoedelijk in de eerste plaats denken aan de merkwaardige politieke situatie, die zich daar in enkele gemeenten voordoet ten gevolge van de grote plaats, die de communisten in de gemeenteraad innemen. Zij zullen zich herinneren, dat dit er toe leidde, dat hier in de dertiger jaren de gelukkig in ons land zeldzame figuur van de regerings-commissaris zijn intrede deed, om aan de onhoudbare toestanden in het gemeentebestuur een einde te maken.

meenten Termunten, Nieuwolda, Noordbroek en Zuidbroek, doch liep daarna, zonder dat het verloop nauwkeurig was vastgesteld, door het toen nog onontgonnen gebied van de latere veenkoloniën, naar de Gronings-Drentse grens, die, zoals bekend, ook eerst veel later definitief is vastgelegd. Historisch behoort dus een groot deel van de latere veenkoloniën tot het Oldambt. In het Oosten daarentegen strekte het Oldambt zich veel minder ver uit dan de tegenwoordige landstreek van die naam. De plaatsen Beerta, Winschoten, Westerlee (gemeente Scheemda), Blijham en

Foto-Afdeling Voorlichting van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening

Hoewel, zoals in die tijd wel bleek, velen in den lande zich een veel feller gekleurd beeld van de verhoudingen in het Oldambt vormden dan met de werkelijkheid overeenkwam en overeenkomt, zou het aan de andere kant onjuist zijn deze, in het bijzonder voor een plattelandsgebied zo opvallende politieke verhoudingen, te beschouwen als een onbetekenende toevalligheid. Integendeel, dit is één van de symptomen van de bijzondere sociale verhoudingen, waardoor dit gebied zich kenmerkt en die zelf weer zijn oorsprong vindt in de in vele opzichten opmerkelijke historische ontwikkeling en verder in de karaktereigenschappen van de bevolking.

Het gebied, dat thans in Groningen als het Oldambt wordt aangeduid, omvat de gemeenten Beerta, Nieuwe Schans, Bellingwolde (gedeeltelijk, alleen de dorpen Bellingwolde en Vrieschelo), Wedde (gedeeltelijk, alleen het dorp Blijham), Winschoten, Meeden, Scheemda, Zuidbroek, Noordbroek, Nieuwolda, Midwolda, Finsterwolde, Beerta en Termunten. De gemeente Termunten wordt veelal afzonderlijk aangeduid als Klei-Oldambt. Het gebied valt niet geheel samen met het gebied van de middeleeuwse gouw Oldambt. De westgrens van deze gouw volgde ongeveer de tegenwoordige westelijke grens van de ge-

Bellingwolde behoorden met het daaraan grenzende deel van Duitsland, tot aan de Eems, tot de gouw Reiderland. Oldambt en Reiderland strekten zich toen aanzienlijk verder noordwaarts uit, over het gebied, dat thans door de Dollard wordt ingenomen. De strook klei, die zich in Duitsland langs de Eems uitstrekt, zette zich toen verder westelijk voort en sloot aan bij de kleigronden onder Termunten. Ten Zuiden van deze betrekkelijk hoge smalle kleistrook bestond de grond in hoofdzaak uit lage veengronden en lage kleigronden. De kleigronden langs de Eems, waarvan dus de klei onder Termunten de rest vormt, stond, wat het Oldambt betreft, bekend als het Klei-Oldambt, het (grootste) zuidelijke deel als het Wold-Oldambt.

Vernieling van de sluisen, onvoldoende onderhoud van de dijken enz. gedurende de twisten tussen Schieringers en Vetkopers leidden er toe, dat omstreeks 1400 de Dollard ontstond. De kleistrook langs de Eems werd doorbroken, terwijl het daar achter gelegen lage land uit de aard der zaak weinig weerstand kon bieden. Spoedig vormden zich twee inhammen, waarvan de westelijke, naar men meestal aanneemt, zich heeft uitgestrekt tot bezuiden Muntendam, de oostelijke bijna tot Wedde. Door deze overstroming werden de westelijke dorpen van Reiderland af-

gescheiden van het oostelijke, thans Duitse, deel; de dorpen Beerta, Winschoten en Westerlee, die met de rest van het Oldambt één geografisch geheel vormden en naderhand dezelfde politieke en sociale geschiedenis doormaakten, werden langzamerhand in het Oldambt opgenomen, zowel staatkundig als in het bewustzijn van de bevolking. De dorpen Blijham en Bellingwolde, die door de vorming van de oostelijke inham zowel van het Oldambt als van het latere Duitse deel van Reiderland min of meer afgescheiden waren, hebben lang een min of meer zelfstandige staatkundige positie ingenomen, meestal in dit opzicht enigszins aanleunende tegen het landschap Westerwolde. Een soortgelijke sociale en economische ontwikkeling heeft er toe geleid dat, vooral nadat de scheiding door de geleidelijke inpoldering meer en meer verdween en de politieke ontwikkeling in toenemende mate parallel ging lopen, ook deze dorpen, voor het gevoel van de bevolking, deel uit gingen maken van het Oldambt.

Het zou hier niet de plaats geweest zijn om enigszins uitvoerig op de historisch-geografische ontwikkeling van dit gebied in te gaan, wanneer deze niet van belangrijke betekenis was geweest voor de huidige sociale en economische verhoudingen. De vorming van de Dollard, of beter gezegd de daaruit later voortvloeiende inpolderingen, hebben nl. in belangrijke mate de grondslag gelegd voor de thans zo bijzondere bezitsverhoudingen in het Oldambt. Volgt men de weg van Noordbroek over Zuidbroek, Muntendam, Meeden, Westerlee, Scheemda, Midwolda, Finsterwolde, Beerta, Winschoten over Bellingwolde en Blijham, dan blijkt langs deze weg een vrijwel ononderbroken reeks boerderijen te staan. De bij de boerderijen behorende grond bestaat uit relatief smalle, zeer lange stroken, die alle loodrecht op de weg staan en daar de weg ongeveer de rand van de hoge gronden langs de oude Dollard vormt — loodrecht op de kust van de oude binnenzee. Deze dorpen waren dus van het ook elders in ons land veel voorkomende streekdorptype. Boerderijen van dit type noemt men in Groningen opstreckende heerden, hetgeen betekent, dat deze boerderijen het z.g. recht van opstrek hadden. Men moet zich voorstellen, dat in de Middeleeuwen, toen deze dorpen als koloniën werden gesticht, men is begonnen langs de eerste primitieve weg, veelal aangelegd op een in het terrein aanwezige hoogte, voor iedere kolonist een bepaald aantal roeden uit te meten, die de breedte van zijn boerderij voorstelde. Hij had dan recht op de strook grond, loodrecht op de weg, van de aangegeven breedte, die zich in de lengte uitstreckte tot de grens van het gebied, dat de kolonie tot het hare rekende. In de regel bleef lang tussen de dorpen een grote oppervlakte onverdeelde grond liggen. Dit was echter geen gemeenschappelijk grondbezit. Op den duur, toen de behoefte aan grond toenam, hebben de afzonderlijke boeren, eenvoudig door hun grensslotten tot aan de grens van het dorp te verlengen, de hun toekomende grond tot zich getrokken. Dit recht van opstrek, het recht dus om de nog ongebruikte gronden op deze wijze tot zich te trekken, heeft vermoedelijk in het grootste deel van de middeleeuwse kolonies van dit type bestaan, doch is geleidelijk vrijwel overal verdwenen. Door omstandigheden echter, die hier verder buiten beschouwing kunnen blijven, heeft het zich in

Groningen gehandhaafd, feitelijk tot op de dag van heden. Het is duidelijk, waartoe dit recht heeft geleid, toen in het Oldambt geleidelijk door inpoldering uit de Dollard de jonge kleigrond werd aangewonnen. De boeren, die met hun boerderijen langs de rand van de zee lagen, waren de rechthebbenden op de aangewonnen gronden. En zo zien wij deze boerderijen in de loop van de laatste eeuwen steeds langer en steeds groter worden. Slechts wanneer de boerderijen al te lang en al te groot werden, werden er delen afgesplitst, doch voor het overgrote gedeelte is de nieuwe grond toegevoegd aan de boerderijen op het oude land, zodat de Dollardpolders grotendeels bestaan uit geweldige vlakten zonder boerderijen en zonder nieuwe dorpen.

Zo werd door de historische ontwikkeling de basis gelegd voor de uitzonderlijk grote boerenbedrijven, die het meest kenmerkende verschijnsel in de sociale en economische structuur van het Oldambt vormen. Het gebied, dat de landbouwstatistiek aanduidt als het Nieuw Oldambt, heeft een gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven van meer dan 40 ha, een hoger gemiddelde dan in enig ander landbouwgebied in Nederland. Deze verhoudingen vormen één der belangrijkste redenen voor het ontstaan van een agrarische maatschappij met — naar Nederlandse maatstaven — abnormaal grote sociale verschillen tussen de groep van de grote boeren enerzijds en de landarbeiders anderzijds. Toen in de loop van de 19de eeuw de patriarchale verhoudingen tussen boer en arbeiders geleidelijk verdwenen, ontstonden hier twee volkomen gescheiden sociale klassen, die nog slechts door zakelijke banden waren gebonden. De bewustwording van de arbeidersgroep sedert het einde van de 19de eeuw leidde tot felle botsingen; het Oldambt heeft meer landarbeidersstakingen gekend dan enig ander deel van Nederland. Aan dit laatste is overigens de felle wijze van reageren van de bevolking, die de hele geschiedenis door valt te constateren, ook niet vreemd. In de laatste 300 jaren heeft men niet minder dan zevenmaal de hulp van militairen nodig gehad om de rust in het Oldambt te handhaven! Opmerkelijk is, dat de politieke ontwikkeling gedurende de laatste 60 jaren niet in alle Oldambster dorpen een zelfde keer heeft genomen. De oorzaak van deze verschillen is voornamelijk te zoeken in verschillen in de religieuze verhoudingen. Door allerlei oorzaken, vaak van toevallige aard, is in sommige dorpen in het Oldambt de orthodoxie gehandhaafd gebleven, terwijl anderen daarentegen in de vrijzinnige koers gingen varen. In de dorpen, waar de kerk in de vrijzinnige richting ging, raakten de arbeiders geleidelijk innerlijk los van de kerk; hier zo min als elders in Nederland heeft het vrijzinnig christendom de arbeiders werkelijk kunnen raken. Toen nu Domela Nieuwenhuis in het Oldambt het socialisme kwam prediken, verlieten de arbeiders in de vrijzinnige dorpen „en masse” de kerk en ze zijn er nooit teruggekomen. In de rechtskerkelijke dorpen echter bleven de arbeiders de kerk trouw en de sociale strijd nam daar minder heftige vormen aan, ook al waren de tegenstellingen er in wezen niet minder sterk. Het grootste succes had het opkomende socialisme in de dorpen Finsterwolde en Beerta en deze vormen thans nog de brandpunten van het voor dit gebied zo typerende landelijk communisme.

Prof. dr. E. W. HOFSTEE